

Morfologie

Morfologie (tvarosloví) – jazykovědná disciplína, součást gramatiky (spolu se syntaxí)

Členění:

- a) formální morfologie**
- b) funkční (sémantická) morfologie**

Morfonologie

alternace vokalické

alternace konsonantické

Základní pojmy morfologie:

Morfém

Morf

Typy morfů (podle významu, který vyjadřují)

1. kořeny
2. afíxy
 - prefix
 - sufix
 - postfix
 - interfix

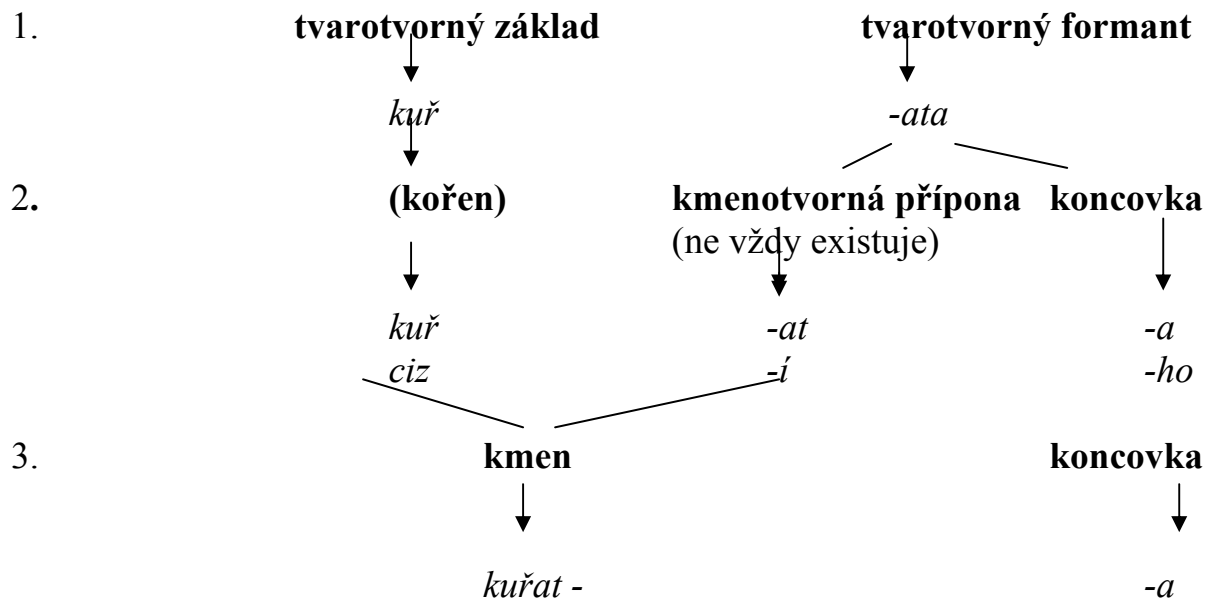
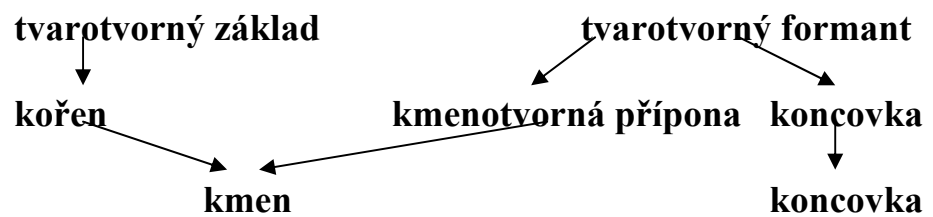
Morfologická homonymie

Morfologická synonymie

Tvar slova (formální morfologie) = morfologické slovo

Stavba tvaru slova (nezaměňovat se **slovotvorným rozbořem** nebo s rozbořem stavby slova)

Stavba tvaru slova

Paradigma

Vzorové paradigma

Gramatická kategorie (funkční tvarosloví)

- vyššího a nižšího řádu
- slovní druhy kategorie jmen a sloves

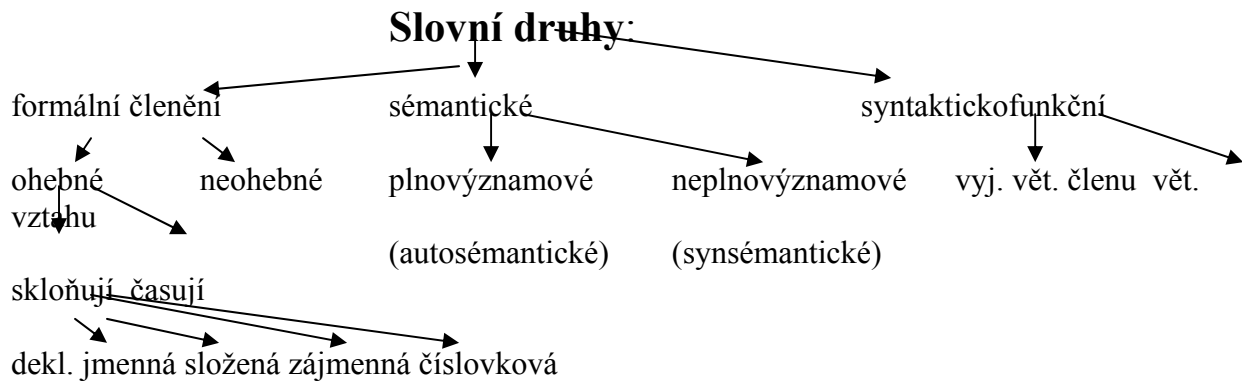
2 stránky gr. kategorie:

a) gr. význam:

jeho obsahem jsou různé **vztahy mezi slovy, nebo vztahy na úrovni věty**

b) gr. forma:

souhrn určitých prostředků – omezené, závazné pro vyjádření gr. významu

Plnovýznamová:

substantiva, adjektiva, verba, adverbia, (číslovky, zájmena, mnohá citoslovce)

Některé jednotlivé výrazy plnov. nejsou, např. pomocné sl. být, bývat, stát/stávat se.

Nepnovýznamová:

předložky, spojky, částice

Jmenný rod

Gramatický jmenný rod

- gr. rod: maskulinum, femininum, neutrum,
- je **vlastní kategorií** pouze u substantiv, u ostatních jmen je záležitostí **shody** (kongruence) se substantivem,
- **určujeme ho** u substantiv, na základě shody se subst. také u adjektiv, většiny zájmen, ohebných číslovek, sloves. tvarů příčestí, tvarů přechodníků,
- je vyjádřen **souborem gr. koncovek**,
- gr. rod slouží ke třídění jmen a přiřazování k určitému deklinačnímu typu,
- **kolísání v gr. rodě**: a) MxF: *-z, -l, -j, -m, -c*, tj. *rez, kyčel, esej, (Olomouc)*

b) MxFxN: *rukojmí*

..c) dvojrodost vyjádřena zakončením: *brambor – brambora, kedluben – kedlubna, jen okurka!* atd.

gr. rod vznikl aplikací přirozeného rodu na neživotné substance

Přirozený rod

- je odrazem reality, označuje jedince mužského a ženského pohlaví, případně absenci přirozeného rodu (N názvy mláďat), a to u názvů **osob** a některých názvů **zvířat** (ne u rostlin)
- rod přirozený a gramatický nelze směšovat
- vyjádření přirozeného rodu:
 - a) **lexikálními prostředky**: *muž – žena- dítě, kohout – slepice – kuře* apod.
 - b) **slovotvornými prostředky** (přechylování): *spisovatel – spisovatelka, holub – holubice – holoubě, liška – lišák – lišče*.
 - c) **synt. prostředky** /shodou/: *můj choť – moje choť*
- některá osobní sub. rodové protějšky netvoří:
- názvy povolání: *letuška, prادلena, horník, montér* apod. (nevznikla potřeba pro povolání)
- **jména vespolečná**: (u osob) jedinou rodovou formou označují jedince mužského i ženského pohlaví: *lenoch, opilec, divoch, anděl, naivka, potvora, trdlo ...*, většinou mužského rodu, s expresivním zabarvením, zpravidla bývají součástí přísudku. *Petr je lenoch*.
- **souborná pojmenování** pro všechny rody: *člověk, kur, rodič, sourozenec*, soub. význam může získávat 1 člen dvojice: *holub, liška, pes* apod.

